

Josep Maria Ainaud de Lasarte (1925-2012), un savi que va estimar Tossa

DAVID MORÉ AGUIRRE
Arxiu Municipal de Tossa

Quaderns de la Selva, 25 (2013)
13-43

Sona el telèfon a l'Arxiu. Despenjo. Un hola llarg i entusiàstic precedeix un «Com anem per Tossa?» L'animosa veu de Josep Maria Ainaud de Lasarte em saluda i comencem una sempre agradable i enriquidora conversa. Ni una sola vegada no hi va deixar d'haver ocasió d'aprendre alguna cosa d'aquelles xerrades, paraules d'un mestre pronunciades amb la calidesa d'un company, d'un amic. «I què, què, en què estàs treballant ara?». Sempre m'interpel·lava perquè l'anés posant al dia de les meves recerques, ja fossin de l'àmbit tossenc o del món dels fars i, en els darrers temps, s'interessava per l'evolució del meu doctorat. Aquesta va ser la tònica habitual de deu anys de periòdics diàlegs telefònics i d'altres cara a cara, sempre marcats per la reciprocitat en l'afecte. Com tanta altra gent al llarg de la seva vida –perquè si una cosa el caracteritzava era la seva proximitat i cordialitat amb tothom–, vaig poder tenir el goig de compartir amb ell l'entusiasme per la història del nostre país, i aprendre del seu mestratge com a historiador i com a persona.

Si una cosa va caracteritzar la seva trajectòria en tots els àmbits de la vida d'aquest advocat, historiador, polític i activista cultural, va ser compaginar amb fermesa les seves conviccions, la senzillesa i honestetat de la seva actitud i manera de viure, i la cordialitat en el tracte amb tothom, fos qui fos, pensés el que pensés, vingués d'on vingués, que sempre acompanyava d'un somriure als llavis. De les qualitats de la seva persona en som testimonis tots els qui el vam conèixer, i tothom pot comprovar-ho llegint els seus obituaris, o de primera mà visionant el programa *Savis* emès pel Canal 33, amb l'entrevista propera que Sílvia Còppulo li va fer el 2009, en la qual a la pregunta de si era feliç va respondre que sempre havia valorat més allò que tenia, que allò que li faltava, aquesta era la seva regla d'or per arribar a ser feliç.

La seva figura excepcional, fins i tot va tenir ocasió de ser justament reconeguda en vida, un saber fer que el nostre país rarament sap dispensar als seus patricis, com hem vist recentment amb el lamentable anunci d'un homenatge pòstum a Max Cahner, antic conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya, càrrec que en aquell primer govern Pujol també hauria pogut ocupar Ainaud que sí era diputat del partit governant. Ainaud de Lasarte va poder gaudir en vida de merescuts homenatges. El 12 de juny de 2008 al Museu d'Història de Catalunya va tenir lloc el «Reconeixement a Josep Maria Ainaud de Lasarte, un home de lletres generós». En aquella ocasió se'l va reconèixer com «un home de lletres generós i eficaç, entusiasta i rigorós, convincent i receptiu, ferm i afable, home de conviccions i de concòrdies, mereix sens dubte reconeixements cívics i culturals com el que ens aplega en aquest acte que glossarà la seva dedicació a la cultura i al país». Van glossar el seu àmbit professional, Francesc Casares, Sílvia Còppulo, i Josep Maria Figueres; el compromís social, Oriol Bohigas, Josep Maria Espinàs, Joaquim Llimona, i Joaquim Maria Puyal; i la dimensió personal, la seva estreta col·laboradora dels últims anys, Mònica Pagès, l'historiador Albert Manent i l'ex president de la Generalitat Jordi Pujol, dos amics de llarg recorregut. Va ser una bona ocasió de retre-li homenatge, per bé que no era un home donat a grans reconeixements. En una conversa que vam mantenir un dia a casa seva, em va

Fotografia oficial de l'entrega de la Medalla d'Or de la Generalitat de Catalunya.

(Foto: Generalitat de Catalunya)

confessar que no li agradaven massa, que ell era un home de feina, i per això sempre havia defugit aquests actes. Precisament, per aquest motiu havia instat Jordi Pujol a no concedir-li la Creu de Sant Jordi que el president volia atorgar-li, a la qual cosa aquest va rebatre que si per feina era, la distinció que no podia refusar era la Medalla President Macià, al mèrit del treball, que li fou concedida l'any 2000. Aquesta va ser junt amb el tossenc Premi Ginesta del qual parlaré més endavant, la distinció que més feliç el va fer. Tres mesos abans de morir va rebre la més alta distinció institucional catalana, la Medalla d'Or de la Generalitat de Catalunya, que per aquest alt rang i veient-se ja al final del camí va acceptar amb felicitat i honor. Vaig ser testimoni d'aquell homenatge al Saló Sant Jordi del Palau de la Generalitat el 4 de maig de 2012, a on vaig tenir el privilegi d'assistir acompanyat de la meua esposa, perquè ell personalment havia procurat fer-me arribar la invitació corresponent. Va ser un homenatge compartit amb una altra gran figura de la cultura catalana, el lingüista Antoni Maria Badia i Margarit. Després de la glossa que li va fer el seu íntim amic Josep Maria Espinàs, traient forces d'on ja gairebé no en quedaven, va posar-se dempeus, i va obsequiar-nos amb la seva darrera lliçó magistral, que resumint va consistir en un cant a l'esperança enmig de la tempesta dels nostres temps. «Malgrat les crisis, tinguem fe en Catalunya», va dir. Aquestes van ser les seves darreres paraules, les quals, vist el seu imminent

traspàs, prenen força de llegat testamentari, sabedor com era de ser una persona al final d'un camí, nogensmenys les seves conviccions cristianes feien que tingués esperança en nous horitzons.

El Decret 26/2012 de 6 de març de la Generalitat de Catalunya pel qual se li va atorgar la Medalla d'Or, pretenia «distingir una de les personalitats que més ha contribuït al redreçament nacional des del període de la resistència al franquisme, i que són referents de catalanitat i d'afirmació de la nostra cultura, valorant especialment la seva sostinguda fidelitat als millors valors cívics». Va ser un reconeixement a la seva llarga trajectòria de servei als altres, una màxima que l'empenyia cada dia a treballar.

Josep Maria Ainaud de Lasarte va néixer al barri de Sarrià de Barcelona el 13 de juny de 1925, en el si d'una família amb fortes inquietuds culturals, que de ben jove va fer seves. Els seus inabastables coneixements, potser s'expliquin perquè genèticament havia sintetitzat una singular ascendència familiar molt vinculada al món de l'art, l'escriptura i el saber. Unes arrels, d'altra banda, ben allunyades de Catalunya, però que com ell mateix em recordava un dia, testimoniaven la terra de pas i acollida que sempre ens ha caracteritzat.

El seu pare fou el pedagog i artista Manel Ainaud Sánchez (Barcelona, 1885-1932), i la seva mare Carme de Lasarte Karr (Barcelona, 1895-1965), amb qui s'havia casat el 1918.

L'avi patern era el fotògraf Jules Ainaud Escande (Lunel, França, 1837-Barcelona, 1900), i l'àvia paterna Ana Sánchez Gálvez (Nerja, Màlaga, 1848-Barcelona, 1904). El matrimoni Ainaud Sánchez va tenir sis fills entre els quals hi ha un pintor i escenògraf, un violinista, i un secretari i administrador de les propietats d'Eusebi Güell.

L'avi matern era Josep Maria de Lasarte de Janer (Barcelona, 1853-1921), advocat, poeta, escriptor, autor teatral i periodista, membre d'una família amb arrels franceses on també hi havia poetes, capitans de marina i industrials. I l'àvia materna Carme Karr Alfonsetti (Barcelona, 1865-1943), una dona singular al seu temps, que va ser periodista, escriptora, musicòloga, i publicista, a més d'una precursora del feminisme a casa nostra, descendent d'una família amb arrels txeques i italianes. El matrimoni de Lasarte Karr va tenir quatre fills entre els quals destaca un prestigiós enginyer.

Josep Maria Ainaud va tenir tres germans més: El prestigiós historiador de l'art Joan (Barcelona, 1919-1995), casat amb M. Assumpta Escudero Ribot; Anna Maria (Barcelona, 1921-2001), casada amb l'arqueòleg i historiador de l'art gironí Frederic Pau Verrié Faget; i Montserrat (Barcelona, 1927-2010).

Ell mateix va contreure matrimoni el 1957 amb la pianista Carme Agustí Badia, filla de la soprano i professora de cant Conxita Badia Millàs (Barcelona, 1897-1975), i cunyada de l'arquitecte i dirigent de l'escoltisme català Jordi Bonet Armengol, director i coordinador de les obres de la Sagrada Família.

Josep Maria Ainaud va estudiar a dues institucions pedagògiques de referència: l'Escola Montessori de l'Ajuntament de Barcelona i l'Institut Escola de la Gene-

16 Novembre 1957

16 Novembre 2007

Targetó commemoratiu de les noces d'or de Josep Maria Ainaud i Carme Agustí.

ralitat. Va acabar el batxillerat amb premi extraordinari a l'Institut Ménéndez y Pelayo, on va coincidir amb Oriol Bohigas, Josep Martorell, Vicenç Lázaro i Robert Vergés. Com a estudiant de Dret, durant la Segona Guerra Mundial va col·laborar amb els aliats passant informació als anglesos sobre els moviments de vaixells al port de Barcelona i pilots i fugitius que travessaven els Pirineus. El 1952 es va llicenciar en Dret per la Universitat de Barcelona, on va coincidir amb exponents rellevants de la seva generació que impulsaven la resistència cultural (Joan Reventós Carner, Alberto Oliart, Josep Antoni Linati Bosch, Francesc Casares, Josep Espar Ticó, Jordi Cots, etc.). En aquest marc va ser membre d'organitzacions com Miramar, la Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya o el Front Universitari de Catalunya.

El 1948 va fundar la Societat Catalana d'Estudis Jurídics, Econòmics i Socials, filial de l'Institut d'Estudis Catalans. També va ser promotor de l'*Antologia poètica universitària* (1949), i va col·laborar amb Josep Benet i Edmond Vallés. Deixeble de Ferran Soldevila i Agustí Duran Sanpere als Estudis Universitaris Catalans i a l'Institut Municipal d'Història. El 1974 va participar en la fundació del Grup d'Advocats Demòcrates. Al llarg de la seva trajectòria va contribuir al millor coneixement de la figura i trajectòria d'Enric Prat de la Riba, primer president de la Mancomunitat de Catalunya. També van ser objecte de la seva atenció altres figures emblemàtiques de la vida catalana com Francesc Macià, Francesc Cambó, Ventura Gassol o Lluís Domènech i Montaner. A banda del culte a Sant Jordi, la

seva obra abasta encara més centres d'interès, com els reflectits, entre altres, als volums *Símbols de Catalunya* (1978), *El llibre negre de Catalunya* (1996), *Ministres catalans a Madrid* (1996), *Mestres que han fet Catalunya* (2002), *Barcelona, anys trenta* (2005), i la darrera obra dedicada a la seva àvia *Carme Karr* (2010), la publicació de la qual el va satisfer enormement.

Va dedicar la seva vida a divulgar sostingudament la història i la cultura catalanes des de diversos mitjans de comunicació, tant escrits (destacant *Historia y Vida*, *Gran Enciclopèdia Catalana* i les *Nadales* de la Fundació Carulla) com audiovisuals (especialment a TV3, TVE-Catalunya, Catalunya Ràdio i COM Ràdio), amb un clar compromís cívic i polític, complementat amb conferències impartides arreu de Catalunya, Espanya i l'estranger.

Ja ho he dit, fou diputat al Parlament de Catalunya entre 1980 i 1984, període durant el qual va ser membre de la Diputació Permanent de la cambra i de les comissions de Justícia, Dret i Seguretat Ciutadana i de Política Cultural, i sovint en defensa dels seus ideals va portar temes a debat que no agradaven a la majoria governant, raó per la qual va optar per un autodistanciament que en garantís la independència de criteri. Entre 1987 i 1990 va ser regidor de l'Ajuntament de Barcelona, mandat en el qual va exercir la presidència del districte de l'Eixample.

Va estar vinculat a centenars d'entitats i institucions d'arreu del país. A Barcelona destaca Òmnium Cultural, l'Ateneu Barcelonès, l'Ateneu Enciclopèdic Popular, l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana, la Societat Catalana de Pedagogia, la Fundació Joan Maragall, la Fundació Carles Pi i Sunyer, els Amics de la Ciutat, els Amics de la UNESCO o els Amics de l'Institut Escola. Tanmateix, els seus vincles s'estenien arreu de la geografia catalana, i molts pobles van comptar amb el seu desinteressat ajut i col·laboració.

La singular trajectòria de Josep Maria Ainaud de Lasarte, reconeguda a nivell de país amb la concessió de la Medalla d'Or de la Generalitat, va tenir nogensmenys un caràcter polièdric. Al mateix temps que participava en decisions i actes de les més altes institucions i entitats del país, era capaç de col·laborar activament amb institucions i petites entitats de pobles escampats arreu del país. D'entre aquests municipis, n'hi ha un que destaca per sobre de tots: Tossa, una vila amb la qual l'unien forts vincles emocionals des de la més tendra infantesa. Durant dècades la seva col·laboració amb tot allò que li arribava de Tossa va ser constant, entregada, entusiasta, carregada de sentiment, amarada de nostàlgia. Fou en reconeixement d'aquest estret vincle travat al llarg de tota una vida que l'Associació Amics de Tossa-Club UNESCO li va concedir l'any 2007 el Premi Ginesta, una petita distinció de caràcter local que ell va acceptar com la més gran, perquè venia de la seva estimada Tossa. El premi consisteix en una petita agulla amb una flor de ginesta, emblemàtica planta que escampada pel cap de Tossa va donar nom al Cap d'Or, per l'esplendor que irradiava mar endins; i l'entitat l'atorga a aquelles persones que contribueixen desinteressadament a l'activisme cultural del municipi. Sóc testimoni de com aquell premi el va fer immensament feliç.

Instant que recull la salutació de l'arxiver de Tossa a Josep Maria Ainaud al Pati dels Tarongers poc després de ser-li concedida la Medalla d'Or de la Generalitat.

(Foto: Eva Mitjà)

L'evolució d'una diabetis el va colpir en els darrers anys de la seva vida, amb la crueltat d'afectar-li la visió, impedit-li de fer allò que més li havia agradat: llegir i escriure. Amb cristiana resignació no vaig sentir-li mai lamentar-se'n; ell mateix, amb l'alegria que contagiava, m'explicava que dictava els seus textos i algun col·laborador els hi escrivia, i sóc testimoni de com la seva esposa els hi llegia amb entregat amor.

L'homenatge de la Medalla d'Or de la Generalitat li va arribar al final, però en va poder gaudir, tot i que al final de la vetllada se'l notava molt fatigat. En el transcurs de la recepció que va tenir lloc al Pati dels Tarongers, assegut a la cadira de rodes que portava el seu nebot Joan Francesc, vaig anar-lo a saludar. Quan va sentir el nom de Tossa el rostre afligit pel cansament se li va il·luminar ràpidament deixant pas a una indissimulable alegria en saber que la gent de Tossa també érem allà, i amb l'esperança d'un anhelat, per bé que impossible, retorn a la seva estimada Tossa.

Més enllà d'aquestes pinzellades biogràfiques que retraten la figura d'un savi d'abast nacional, d'un gegant intel·lectual com va titular a la portada un diari l'endemà del seu traspàs, i els emotius records d'un arxiver de poble, la figura de Josep Maria Ainaud de Lasarte té per a Tossa una importància cabdal, i a recordar-ho hi dedicarem alguns paràgrafs. Abans que res, deixeu-me que des d'aquí llanci un

Josep Maria Ainaud, amb el seu nebot-nét Joan Ainaud Fondevila, fill de Joan Francesc Ainaud Escudero i nét de Joan Ainaud de Lasarte, a la platja de la Mar Menuda el 2004.

(AMT. Fons personal Josep Maria Ainaud de Lasarte)

desig: proposo que li sigui dedicat el passeig marítim immediat a la platja de la Mar Menuda, aquell que va de la fi del vial de circulació rodada fins a tocar la Creu de Sant Raimon de Penyafort, perquè si a Tossa hi havia un racó que li tenia el cor robat aquest era la Mar Menuda. La visió de la badia de Tossa des d'aquesta platja l'acompanyava sempre, i darrerament, quan hi venia, li agradava d'allotjar-se a l'hotel homònim que hi ha just al darrere. A finals de 2009 va publicar un llibret titulat *Tossa. Paradís retrobat*, un treball que feia temps s'havia compromès a obsequiar-nos i que, segons em va manifestar, era la penyora d'agraïment per haver-li concedit el Premi Ginesta. Per a la portada va escollir un dibuix infantil amb el qual els havia obsequiat el seu estimat fillol Marc Galí, amb la Vila Vella en primer terme i la Mar Menuda al fons; i a la contraportada un dibuix d'unes branques de ginesta florida, picada d'ullet al premi rebut del qual se sentia tan orgullós. Va ser un llibre autoeditat, no venal i de tiratge limitat, que es va encarregar de fer arribar personalment als tossencs amb els quals mantenia una relació. D'entre tots aquests, a més, n'hi havia una que era cosina germana, la Dolors Balcells de Lasarte, vídua del diplomàtic José María Sánchez-Cuervo González, amb qui mantenia una excel·lent relació, i ella al seu torn sentia una autèntica veneració per Ainaud, com sempre que hem tingut ocasió de parlar m'ha manifestat. En els crèdits va tenir la idea d'incloure «Edicions Mar Menuda», per l'empatia que sentia envers aquest espai tan nostre. La seva publicació va ser comentada pel seu amic Joaquim Maria Puyal en una de les seves retransmissions esportives a Catalunya

Ràdio, i el ressò de la seva existència es va propagar ràpidament. Estimat com era a Tossa, van ser molts els tossencs que van interessar-se per tenir-lo. I d'aquí i de fora de Tossa van ser diversos els qui em demanaven per aquesta editorial Mar Menuda per contactar-hi i obtenir-ne un exemplar. L'allau de peticions a l'Arxiu em va portar a trucar-lo i a proposar-li de fer un petit tiratge d'exemplars fotocopiats enquadernats amb espiral de llibreta i portada a color, a la qual cosa va consentir amb el seu característic entusiasme. Per fer-ho possible vam topiar amb el sempitern entrebanc imposat pels grupúscles que gestionen els drets d'autor de fins i tot aquells que no hi estan associats, i amb diligència va haver de fer-nos arribar una autorització expressa que permetés a la copisteria fer les reproduccions sense el perill *torquemada* del segle XXI. Aquest present amb el qual Josep Maria Ainaud va obsequiar Tossa i la seva gent, va ser gratament rebut, i altament valorat. En 45 pàgines va compilar referències històriques viscudes juntament amb els vincles afectius que l'unien a Tossa. Ateses les limitacions del seu tiratge i la seva difusió, ens sembla escaient de reproduir-ne aquí alguns fragments.

El llibre comença amb unes «Paraules d'agraïment», que sintetitzen el vincle que l'unia amb Tossa:

Des de l'any 1930, en què vaig venir a Tossa amb la meua família quan era un nen, fins ara, en què he passat dels vuitanta, sempre que he pogut, hi he fet una escapada.

Abans de la guerra, als estius de la infantesa en els anys difícils, hi vaig ser acollit com mai no oblidaré, i acabada la guerra, fou el lloc dels estius feliços de la meua joventut.

He conegut Tossa en totes les èpoques de l'any: amb la platja i les muralles nevades i la riera gelada; amb els camins resseguits de violetes a la primavera; amb el mar blau i transparent a l'estiu i la sorra daurada, i amb totes les tonalitats de la tardor, des del to moradenc de la flor del sap, fins a l'ataronjat d'aquell bolet meravellós que és el reig.

Hi he caçat berrondes de colors fabulosos i hi he pescat vogamarins tan perillosos de fora com gustosos de dins. N'he conegut tots els racons, des de la Mar Menuda fins al puig de ses Cadiretes; des de la font de can Samada al Xalet Vermell, buscant espàrrecs de marge o cireres d'arboç.

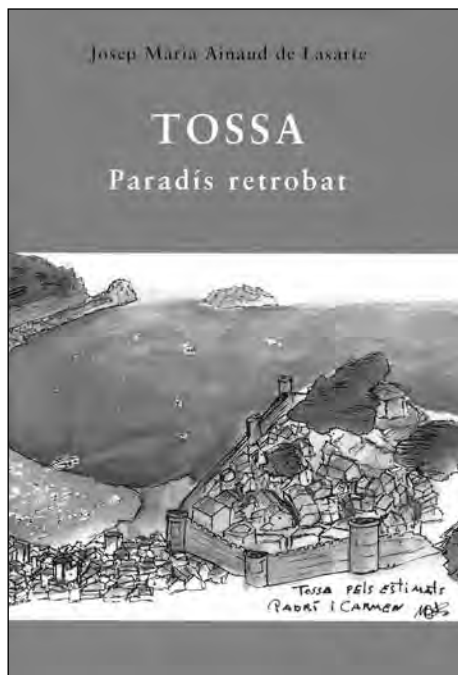
Però també he participat en la seva vida activa cultural: des de la missa a la creu de Sant Ramon fins al pregó de Festa Major, fent costat als bons amics de la parròquia, del Museu i de l'Arxiu Municipal.

Els paisatges de Tossa són extraordinaris, la seva cuina i la seva gent també. Per això he volgut portar-hi les persones que estimo, que s'hi han trobat tan bé com jo mateix.

Quan els Amics de Tossa em van atorgar el Premi de la Ginesta d'Or, vaig creure que em calia agrair públicament tots aquests bons records. Al llarg de la meua vida, he escrit elogis de Tossa, del seu paisatge, de la seva història, de la seva gent! Avui els ofereixo aquest aplec d'escrits com una clara prova d'estimació i d'agraïment.

En aquestes paraules de gratitud Josep Maria Ainaud manifesta nítidament com les arrels d'aquest afecte per Tossa es perden en la mirada virginal d'un nen

Portada del llibre que va autoeditar.

que s'obre a la vida, i com els paisatges i racons de Tossa van ser testimoni de la seva descoberta de la natura, la història i la vida en tota la seva amplitud i grandesa. Ens apropa a les singularitats lingüístiques de la nostra vila. Més enllà del parlar salat, a Tossa s'utilitzaven paraules que només eren usades aquí o en pocs altres llocs, especificitats de les quals ell era coneixedor. En una de les nostres converses, mantingudes en els difícils moments del judici pel llibre de mots que havíem publicat amb Carmelo Sallés, en què sempre va encoratjar-nos a no defallir mai, vaig transmetre-li la il·lusió del meu company per continuar treballant per la cultura tossenca malgrat tots els entrebancs, i en concret el seu nou projecte vinculat a la parla tossenca. De seguida va deixar anar un reguitzell d'idees per portar-lo endavant, i va començar a citar algunes paraules singulars utilitzades a Tossa, un llistat més complet de les quals va procurar de fer-nos arribar per escrit mesos més tard. Entre aquestes paraules ràpidament van aflorar-li als llavis les berrondes i els vogamarins que, va recordar-nos, només són coneguts amb aquest nom a Tossa i a l'Alguer, uns animalons que en altres contrades són esmentats com eriçons, garotes o garoines. Un petit exemple de l'ampli coneixement que tenia de la realitat tossenca en particular, i de la catalana en el seu conjunt.

Si la Mar Menuda formava part de la seva cosmovisió, no ho era menys l'esmentat Xalet Vermell, un emblemàtic edifici pintat d'aquest color que li dóna el nom, construït a principis del segle XX per l'industrial surotaper Secundino Torrellas

Carme de Lasarte Karr amb el seu fill Joan, i els nebots Miquel i Paulina Balcells asseguts al «Camell», un suro del camí del Xalet Vermell, el 1925 aproximadament.

(AMT. Fons personal Josep Maria Ainaud de Lasarte)

Nadal i que, després de la seva desfeta financera, el 31 de març de 1926 va ser adquirit en subhasta judicial per l'enginyer Miquel Balcells Massó, integrant de la colònia d'estiuejants que freqüentava la vila als anys trenta, el qual era casat amb una germana del seu pare.

Temps després del Tossa. *Paradís retrobat*, Ainaud encara va obsequiar-nos amb un altre text evocant aquell edifici i el seu entorn. L'opuscle *Miquel Balcells Massó, la vila de Tossa i el Xalet Vermell* (2011), una autoedició dels seus cosins, la família Balcells, propietària de l'immoble, que també van tenir la gentilesa de fer-me arribar. Selecciono un petit paràgraf del que segurament fou un dels seus darrers textos, el qual parla per si sol:

Els records feliços d'aquells temps inclouen les trobades i els berenars que organitzàvem en el Xalet Vermell per celebrar alguna cosa, molts cops fent una aturada en mig d'una excursió. En les passejades més habituals recorriem la pujada del Xalet Vermell anant per darrera del cementiri cap a l'alzina que en deïem «el camell» i tot seguit fins arribar al Xalet. Si era el temps de la verema, ens apropàvem a la Vinya del Toro per agafar raïm. No es tractava d'una gran extensió de terreny –a Tossa no hi havia grans finques de conreu, i alguna seguia la norma–, però a la Vinya del Toro hi havia plantat raïm negre, senzill, del més habitual, i també picapoll i un parell de ceps de moscatell. Estic parlant d'abans de la Guerra, i per a nosaltres la verema i aquestes passejades pel bosc eren esdeveniments que ens feien una il·lusió especial, tota una

aventura per a uns nens de ciutat i de menys d'onze anys (...). Els voltants del Xalet Vermell no eren pas boscosos, com ara els veiem. A més de les alzines sureres, els arbres més antics i grans que hi ha són els pins que en el seu moment –i ja fa quasi un segle–, va plantar personalment en Miquel. Als terrenys del Xalet Vermell hi havia també abelles i ruscs de mel, així com d'altres petits conreus, especialment a la part baixa de la finca, que anomenàvem «els avellaners». Al Miquel li agradava introduir diferents arbres i plantes, com els propis avellaners; hem de tenir en compte que aquest tipus d'arbre era una novetat a la vila en aquells temps, doncs Tossa no és zona de fruits secs. Aquesta afició botànica era molt palesa en molts detalls seus. (...) A la zona dels avellaners s'hi trobaven plantes de maduixots, pomeres i codonyers... També hi havia servers, un tipus d'arbre que tradicionalment es plantava per delimitar les finques, com una fita, doncs té un tronc alt i dret. Precisament n'hi havia un, de codonyer, al costat del pou i la bassa. Aquesta bassa la recordo amb intensitat per un fet que em va quedar ben gravat: un cop hi vam trobar ofegat un gat salvatge femella i la seva cria. Havien arrebossat recentment les parets de la bassa, i vam deduir que el gatet va caure dins i la seva mare va tractar de salvar-lo... però no se'n van poder sortir. Recordo també que hi havia un dipòsit d'aigua dins una petita cova que, quan de sobte es posava a ploure, ens servia d'aixopluc. Més a baix dels avellaners, fora de la finca, hi havia una conducció d'aigua molt abundant, una mina amb una entrada coberta que, tradicionalment, es deia que era la que portava l'aigua a la vila romana de Tossa (...) El Xalet Vermell era una edificació humil i senzilla que, sense ser arquitectònicament destacable, cobra importància avui en dia pel fet de ser testimoni d'una manera de viure, d'una manera de fer de l'època. No era pas una casa o una barraca de vinyes, doncs tenia pretensió, era... un Xalet (...) El Xalet era un lloc de refugi on guarir-se, on t'hi podies quedar si la tempesta i les pluges t'atrapaven en l'excursió, i a on s'hi podia fer nit. Hi havia un pou amb aigua, un lavabo i una cuina econòmica que s'utilitzava de tant en tant, doncs era a les tardes de l'estiu quan més visites es feien, amb uns berenars que generalment eren menges fredes i que es portaven fetes de casa; això si, recordo que en aquests fogons hi preparàvem sovint xocolata desfeta. També hi havia al pis de dalt una sala amb xemeneia i cadires plegades de fusta, on a la tardor hi fèiem coses al caliu, pomes, patates...i codonys, uns codonys molt i molt bons (...). L'esforç fet per la família per donar una nova vida al Xalet Vermell és, en el fons, la culminació d'una il·lusió per recuperar el millor record de tots nosaltres i del nostre passat.

Anys abans de publicar aquest text, en una ocasió recordo haver-lo trucat expressament per preguntar-li si tenia alguna foto antiga del Xalet Vermell, de cara a un estudi sobre el món surer a Tossa. No li sonava haver-ne vist mai cap per casa, i tot i buscar-ho no va trobar res. Malgrat la negativa, la nova conversa va servir per recordar coses d'aquest paratge emblemàtic del nostre terme, del qual també en servo records d'infantesa quan anava amb la meva àvia a fer la volta fins allà dalt. I en concret, els comentaris sobre els avellaners em van ser molt aclaridors perquè sempre m'havia atret aquella singular fronda d'avellaners enmig de l'habitual bosc de pins i sureres. I és que Ainaud sabia donar respostes a grans episodis i a petits aspectes de la vida quotidiana, aquest era el seu principal actiu: tot havia estat objecte del seu interès. Nogensmenys, el president de la Generalitat, Artur Mas, en el transcurs del parlament pronunciat en l'entrega de la Medalla

Els cosins Miquel Balcells de Lasarte (nen dret) i Dolors Balcells de Lasarte (nena), i la seva àvia Carme Karr Alfonsetti, a la platja de la Mar Menuda, el 1922.

(Foto atribuïda a Sebastià Vidal. AMT. Col·lecció Miquel Bigas Bancells)

d'Or, va recordar com uns minuts abans el president Pujol havia anat a saludar l'homenatjat i a disculpar-se per no poder assistir a l'acte, ja que coincidia amb la presentació d'una publicació a Badia del Vallès, i com arran d'aquesta conversa era Ainaud qui havia explicat a Pujol perquè la revista es deia *Nova Badia*. Artur Mas va recordar com sovint davant dubtes sobre algunes qüestions havia hagut de dir: «Pregunteu-ho a l'Ainaud, si ell no ho sap, no hi ha res a fer.» I realment era així, era un pou de respostes, sovint fins i tot per a aquelles qüestions més inversemblants.

Vaig tenir el goig de conèixer-lo per primera vegada via telefònica, poc després d'haver entrat a treballar a l'Arxiu Municipal de Tossa, llavors encara situat al primer pis de la Casa de Cultura. Era la tardor de 2001 i m'havia plantejat dedicar el *Programa de la Festa Major de Sant Pere* de l'any següent als estiuejants, a partir d'una documentació sobre la concessió de les casetes de bany a les platges, uns llistats on la seva família també hi apareixia, i on hi havia gairebé la totalitat de famílies d'estiuejants dels anys vint i trenta. El meu objectiu era localitzar els hereus i preguntar-los si conservaven fotografies d'aquell temps on es veiessin les casetes de bany o les famílies a la platja. En el transcurs d'aquell projecte a l'Ajuntament em van facilitar el seu telèfon, i amb la timidesa i empena pròpia de la joventut vaig atrevir-me a trucar-lo. Jo no l'havia tractat personalment, sabia que era algú important i, tot i que ja m'havien dit que era una persona cordial i que m'atendria correctament, pensava que potser la meva trucada el podia incomodar o que tal

vegada li despertaria un escàs interès. Res més lluny de la realitat. Com a bon coneixedor que era de la realitat tossenca, només identificar-me vaig veure que sabia perfectament qui era, i de la meua tasca al capdavant de l'Arxiu. Em va mostrar una cordialitat exquisida, com després vaig tenir ocasió de comprovar sempre en el seu tarannà. La seva prodigiosa memòria de seguit em va aclarir molts dubtes i, sobretot, em va posar sobre la pista de moltes famílies amb les quals d'altra manera m'hauria estat impossible entrar en contacte. Els vincles d'amistat entre aquelles famílies d'estiuejants de setanta anys enrere s'havien mantingut entre els fills, molts dels quals són professionals destacats de la Barcelona d'anys posteriors. Va facilitar-me nombrosos telèfons, ell mateix va parlar amb famílies fent-me de bo, i tot plegat em va permetre anar a visitar aquestes famílies a casa seva, i conèixer així gent tan interessant com Maria Teresa Boada Vilallonga, bibliotecària jubilada de la Biblioteca de Catalunya, al seu domicili de la Gran Via, amb qui Ainaud mantenia una cordial relació d'amistat. Precisament quan li vaig plantejar el nom de la família Boada originària de Cassà de la Selva, ràpidament em va posar sobre la pista dient-me que aquell mateix matí havia departit amb ella en una recepció oficial al centre de la ciutat, i davant el meu dubte em va confirmar que certament es tractava de la germana de l'insigne empresari Claudi Boada, que fou president de l'Institut Nacional de Industria (INI) i del Banco Hispano Americano. També recordo haver visitat la Maria Teresa Jordi Osés, filla del fotògraf Sebastià Jordi Vidal, al passatge Marimon, i la Montserrat Dexeus Trias de Bes, filla de l'insigne metge Santiago Dexeus, en una residència de la tercera edat del carrer Dr. Fleming. Així mateix, vaig contactar per telèfon amb el cineasta Josep Lluís Font Martí, fill del Dr. Lluís Font Margarit, que havia exercit a Tossa. També em va posar sobre la pista de les famílies Magaldi de Girona, Pi-Sunyer Canyellas de Barcelona, o Armengol de Terrassa, la Maria Fuchs Girona, etc. Aquell treball que va recollir el testimoni oral d'aquelles famílies, avui, deu anys després, seria impossible de poder realitzar, perquè pràcticament totes les persones amb qui vaig contactar han mort. A totes els vaig fer arribar aquell programa de Festa Major, i amb alguns d'ells vam mantenir el contacte epistolar, agraïnt-me sempre que els fes arribar publicacions que els permetien recordar la seva joventut a Tossa.

En el transcurs d'anys de col·laboració, una fita important va ser el suport d'Ainaud de Lasarte al treball que la mestra Almudena Villegas Espín estava fent a la Facultat de Pedagogia de la Universitat de Girona, sobre la colònia escolar Turissa, que l'Ajuntament de Barcelona havia obert a Tossa els anys trenta, sota l'impuls pedagògic d'Artur Martorell Bisbal. El fet que aquella colònia s'hagués establert a Tossa tenia molt a veure amb el fet que el pare de Josep Maria Ainaud, el pedagog Manuel Ainaud Sánchez, fos director de l'assessoria tècnica de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona. Ben aviat, vaig plantejar a l'Almudena la conveniència de contactar amb el senyor Ainaud per aclarir algunes coses de primera mà. Tinc ben present haver vist en el rostre de l'Almudena la mateixa contrarietat que havia sentit jo mateix quan em van donar el seu telèfon perquè el truqués per primera vegada. La vaig tranquil·litzar, sabedor que la cordialitat d'Ainaud superaria

ben aviat la prudència i així va ser, com no podia ser de cap altra manera. Encara recordo com l'Almudena va venir a trobar-me per explicar-me les seves grates impressions. Amb el treball ja acabat, vaig comentar a l'Almudena la possibilitat que, amb alguns retocs i aprofundint la seva contextualització, acabés veient la llum en forma de llibre dins la col·lecció Quaderns d'Estudis Tossencs, amb el número 7. L'oferiment la va engrescar no sense la lògica temença d'estar a l'alçada. Vaig comentar-li la possibilitat que fos el mateix Josep Maria Ainaud qui ens en fes el pròleg i ens el vingués a presentar. Així va ser, i aquell acte, que va tenir lloc el 21 d'abril de 2006, va servir per recordar les figures d'Artur Martorell i Manuel Ainaud, la qual cosa va resultar especialment grata per a Josep Maria Ainaud. El llibre el vam fer arribar, entre d'altres, al fill del primer, l'arquitecte Josep Martorell Codina, i al també arquitecte Oriol Bohigas, que hi estava igualment vinculat, els quals van fer-nos arribar sentides cartes d'agraïment per haver publicat aquell treball. La publicació va ser àmpliament ressenyada, especialment en el *Butlletí Informatiu d'Història de l'Educació*, editat per la Societat d'Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana.

En el pròleg del llibre de l'Almudena, Josep Maria Ainaud ens deia:

Un matí d'estiu de l'any 1930 vaig veure la platja Gran de Tossa plena de nens que feien gimnàstica en vestit de bany. No ho havia vist mai i ho recordaré sempre.

Ens hi havia portat el meu pare, Manuel Ainaud, de la Comissió de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona, i l'acompanyava el senyor Artur Martorell, director de la Colònia Turissa, instal·lada a Tossa aquell mateix any. Recordo també el meu germà Joan, que ens acompanyava sempre.

Josep Maria Ainaud de Lasarte amb la seva mare Carme de Lasarte Karr i la seva germana Anna Maria a la zona des Barcos Grossos, a tocar la colònia escolar Turissa, el 1931.

(AMT. Fons personal Josep Maria Ainaud de Lasarte)

Aquell primer record de la colònia no ha estat l'únic. Tinc ben presents unes cantades a la nit, al pati blau de l'antiga fàbrica de taps adequada com a local de la colònia infantil de nens de Barcelona. En aquell temps no era freqüent estiuejar a la platja: ho podien fer, sobretot, unes famílies benestants amb servei que atenia les cases, sovint llogades. Algunes famílies forasteres, poques havien construït residències per estiuejar-hi cada any. Nosaltres vivíem en una casa llogada, gran i espaiosa, al carrer de la Guàrdia, al costat de l'hotel Solimar. Al matí ens banyàvem a la platja Gran; a la tarda, passejàvem fins al Bon Retiro –avui, el Parc de sa Riera– o fins i tot arribàvem al Molí Lluny o al tennis d'en Ferrer. Però al vespre, no faltàvem a la colònia, com en deia tothom. Allí, el senyor Martorell –un animador com n'hi ha hagut pocs– ens hi esperava amb la seva muller, també mestra, mare del meu amic Josep Martorell i del seu germà petit, Oriol, que amb els anys seria un dels millors impulsors del cant coral de Catalunya. No hi faltava l'Antoni Gelabert, professor de dibuix i de treballs manuals, com ho havia estat el seu pare, company del meu a l'Ateneu Obrer de Barcelona.

I al costat dels fills dels mestres i dels nois de la colònia –en un segon torn, venien les nenes– hi havia nois i noies del poble, sovint acompanyats dels pares i les mares, que no es volien perdre aquell ambient fins aleshores desconegut a Tossa. L'esperit d'aquella experiència el va explicar molt bé Artur Martorell en una valoració que en va fer uns anys més tard:

Calia crear també lligams entre els petits barcelonins i la gent de Tossa. La nostra finalitat era que els nois i les noies que anaven a passar una mesada a Tossa i que diàriament anirien per aquells carrers i veurien aquelles barques i aquelles cases i una gent que es movia i vivia diferentment de com ells i llurs famílies ho feien a Barcelona, no passessin indiferents davant aquell aspecte nou d'humanitat, sinó que hi posessin un xic d'atenció i que el xoc de la humanitat nova que se'ls presentava davant els sentits, amb la realitat que ells coneixien, produís una reacció, que fos traduïda en interès i simpatia envers aquell món totalment nou per a ells.

I aquesta comunicació es va produir. Els nois i noies que van tenir l'oportunitat de passar un estiu a Tossa, ho van recordar sempre com un dels moments més feliços de la seva vida. I la gent de Tossa, la poca gent que encara viu d'aquell temps, tampoc l'ha oblidat.

I és un encert que una persona que no ho va viure, perquè encara no havia nascut, però que n'havia sentit a parlar, hagi volgut recollir els testimonis que ens queden d'aquella experiència humana i educadora que fou la Colònia Escolar Turissa, ben arrelada a la Tossa dels anys trenta, abans de les invasions de l'estiueig i del turisme.

L'Almudena Villegas ha fet una bona feina i cal felicitar-la pel bon treball que ens recupera de l'oblit aquella experiència. I a l'Ajuntament de Tossa, que ha fet possible, amb el seu suport i el seu ajut material, que aquell projecte il·lusionat sigui avui el magnífic llibre que tenim a les mans.

Sóc testimoni de la felicitat d'Ainaud i Villegas aquell dia, però també de la d'algun tossenc que hi havia anat de petit. En Napoleó Colomer Campi, me n'havia parlat molt i bé, d'aquell esdeveniment, i totes aquestes experiències viscudes i compartides, són allò pel qual més val la pena l'esforç i el sacrifici que comporta l'edició d'un llibre.

Sempre recordaré la trucada de la Carmen, pocs dies abans de la presentació del llibre, confessant-me que ho feia sense que ell ho sabés, per manifestar-me la seva preocupació per la seva tornada a casa, ja que aquell dia cap familiar no el podia acompanyar. Aquell neguit el vam resoldre ràpidament, oferint-me a acompanyar-lo personalment fins a casa. Realment no era cap molèstia, ans al contrari tot un plaer del qual vam gaudir amb la meva dona. Després de deixar-lo al peu de la Sagrada Família, vaig anar a sopar a casa dels meus sogres, i després vam tornar cap a Tossa. Jo li vaig dir que havia d'anar a Barcelona i m'oferia per portar-lo. La seva bonhomia no li hauria permès d'acceptar aquell petit oferiment si no era justificat. Al final tots contents: ell va tornar còmodament a casa, la Carmen va respirar alleugerida, i nosaltres vam gaudir de la seva companyia i el seu constant mestratge. No crec que ho sabés mai, però allò va servir per apropar-nos a la seva esposa, amb la qual hem mantingut una excel·lent cordialitat al llarg del temps. Quan ens vam casar va tenir la gentilesa de fer-nos arribar uns llibres que glossaven l'origen dels nostres noms. Després, amb el naixement de la nostra filla Seclina, va estar molt content que recuperéssim un nom tan nostrat com aquest, i des de llavors sempre em preguntava per ella. Una vegada els vam anar a visitar amb la nena a casa seva. Malgrat que ja gairebé no s'hi veia, va acaronar la nena amb un somriure als llavis que va embadalir-la, i la Carmen ens va obsequiar amb una peça al piano, que va sonar de meravella. Tampoc no oblidaré la petició que Ainaud va fer a la seva dona perquè anés a una lleixa d'una habitació a buscar un conte d'en Dragui –històries d'un personatge de dibuixos animats creat el 1988 per difondre la història de Catalunya entre el públic infantil i en les quals Ainaud, que també en fou promotor, va prestar el seu assessorament–, per obsequiar-lo amb sentida estima a la meva filla.

David Moré i Josep Maria Ainaud parlant animadament a casa seva el 10 de setembre de 2010.

A l'esquerra es veu a Seclina Moré mirant el conte d'en Dragui amb el qual l'havia obsequiat Josep Maria Ainaud.

(Foto Eva Mitjà)

Darrere de tot gran home sempre es diu que hi ha una gran dona, i certament la Carmen, la seva fidel companya durant més de cinquanta anys, ha complert amb escriure aquest paper. El deteriorament del seu estat de salut va ser font de constant preocupació, però ella va saber estar al seu costat fins al final amb dedicació i amor. No van tenir fills, però la seva relació amb els nebots va ser molt fluïda, i potser aquesta mancança li va permetre disposar de més temps per dedicar-lo al país i a la seva gent.

En el pròleg del llibre de l'Almudena Josep Maria Ainaud recordava el seu germà Joan, l'insigne historiador de l'art, amb el qual conjuntament va publicar el 1957 a l'editorial Ayma el llibre *Tossa. Notas geográficas, arqueológicas e históricas*, editat en castellà, francès, anglès i alemany, però no en la llengua catalana original, a causa de la censura del moment, una monografia divulgativa i àmpliament il·lustrada que va tenir gran acceptació. Els germans Ainaud van passar els dramàtics anys de la Guerra Civil a Tossa, arrezerats del perill que s'havia apoderat dels carrers de Barcelona, immersa primer en el caos de les lluites fraticides entre diverses faccions republicanes i atemorida després sota els bombardejos nacionals. A Tossa un preadolescent Josep Maria Ainaud va viure el drama colpidor d'una guerra civil, amb l'esclat de la qual es van desfermar les passions. Una d'aquestes, l'antireligiosa, va tenir també a Tossa el seu episodi, malgrat que la nostra vila va ser un focus allunyat dels grans escenaris de la Guerra Civil. Va ser testimoni de la destrucció de l'art sacre del poble, i va viure de ben a prop els perills de salvaguardar alguns elements patrimonials, com els que custodiava el Museu, una acció en la qual va prendre part activa el seu germà Joan.

Durant anys, Josep Maria Ainaud em va comentar la idoneïtat de deixar testimoni escrit de tot aquell difícil període. Alguna vegada, fins i tot, va plantejar la possibilitat de publicar-lo a *Quaderns de la Selva*, però sigui com sigui, finalment va optar per incloure'l en aquest opuscle titulat *Tossa. Paradís retrobat*, on amb to conciliador va deixar constància d'algunes vivències, i de ben segur va guardar-se per si mateix altres records que podien comprometre el nom d'algun dels hereus dels seus protagonistes. Aquest breu article, titulat «1936: Tossa amb ulls d'infant», diu així:

L'estiu de 1936, la meua família i jo vam anar a Tossa com altres anys. El viatge era una mica complicat: s'havia d'anar amb tren –un tren de vapor, amb fum, i vagons i seients de fusta– des de Barcelona fins a l'estació de Blanes; allà s'agafava un cotxe de línia fins a Lloret, i a Lloret, un altre fins a Tossa. Volia dir un viatge de pràcticament tot un matí. A Tossa ens instal·làvem a la fonda d'en Jaume Tort, allí passàvem la nit i l'endemà començava aquella experiència tan deliciosa que era passar l'estiu a Tossa de Mar. Els petits, nosaltres –jo tenia aleshores deu anys–, anàvem a la platja. Allà trobàvem els nostres amics, que eren sobretot estiuejants. Jo recordo especialment els de la família Mas, els de la família Pujol, els fills de l'escultor Casanovas –en Marçal, la Maria Rosa, la Lluïsa– i també els fill del doctor Castillo. Els artistes que hi havia estiuejant els vèiem poc, perquè molts d'ells no tenien família, eren la parella i prou –penso en casa dels Créixams o dels Domingo–, excepte els Benet, que tenien dos

fills, en Jordi i en Martí. Aquests són els records d'aquest món ideal que el senyor Benet anomenava “la Babel de les Arts” i Marc Chagall “el Paradís Blau”.

Tossa, en aquell moment, era un poble no gaire gran, d'uns 1.400 habitants, sense urbanitzacions al voltant. La població era reduïda i es concentrava a la Vila Vella i sobretot a la Vila Nova, a l'entorn de l'església. Nosaltres ens trobàvem al matí a la platja i a la tarda anàvem a peu a l'interior, fins al Bon Retiro, on aleshores hi havia un dancing on s'anava a berenar o a prendre el te. Nosaltres, llavors, preniem pa amb xocolata, que era el berenar tradicional dels nens de l'època. També anàvem fins a les masies del voltant, que eren totes poblades: can Font, Molí Prop, Molí Lluny, can Coure... Fins a Aiguafina i tot, que potser era la part més allunyada, per la banda de l'interior. Per l'altre costat, en direcció a la riera de Tossa, seguïem també fins a la font de can Samada, que era un lloc ideal per anar a berenar i fer xocolatades. Per la costa, en direcció a Sant Feliu de Guíxols, seguïem per cala Bona, cala Pola i cala Giverola, tres llocs idíl·lics, completament silvestres, molt diferents del que podem trobar en el moment actual. Tossa en aquells moments tenia quatre menes de pobladors: la gent de Tossa, els pròpiament tossencs, que hi vivien estiu i hivern; la gent que veníem de fora, 'forasters', que en deien aleshores, i que no teníem casa

Manuel Ainaud i el seu fill Josep Maria, a cala Pola, el 1930.

(AMT. Fons personal Josep Maria Ainaud de Lasarte)

pròpia, sinó que generalment estàvem en cases llogades –tot just aquells anys s’havien començat a fer cases de propietat com la que es van fer els meus cosins, els Balcells de Lasarte, o els Batiste-Alentorn. Nosaltres teníem, com ja he dit, una casa llogada, primer al carrer de la Guàrdia, després al del Pou de la Vila, davant mateix de la rectoria. Jo tenia un record excel·lent d’aquests llocs perquè vivíem amb la gent del poble, anàvem a comprar a les mateixes botigues, passejàvem perquè no hi havia pràcticament circulació, encara no hi havia automòbils, en aquell moment, i l’accés a les poblacions del voltant es feia en bicicleta o a peu: només hi havia un cotxe de línia una vegada al dia. Per tant la circulació i la comunicació d’aquell moment feien que Tossa fos un lloc molt allunyat. Hi havia també un metge, el Dr. Font, que tenia uns fills de la nostra edat; i el farmacèutic, el Sr. Madrenys, a la farmàcia del qual ens feia una especial il·lusió entrar-hi perquè tenia tot allò característic de la botiga d’apotecari. I havia un altre món, divers, que era el de la rectoria, mossèn Vicenç, que no era gaire acollidor i obert, però va ser sempre molt correcte amb nosaltres. Al costat d’aquest món hi havia el dels artistes locals: mossèn Josep Soler de Morell, una persona afeccionada a pintar, molt amable de tracte i amic de la meua família, per qui conservo un especial afecte. Recordo molt bé la seva conversa, la seva il·lusió per les coses petites de cada dia, com ara saber dibuixar una porta, dibuixar un ferro, un balcó... Tot això ens feia conèixer les coses de Tossa i estimar-les.

Passejant per la Festa Major, per Sant Pere, aquell any 1936, no vam notar res de diferent. Fins i tot el dia 19 de juliol al matí vam anar a missa, ho recordo perfectament. Va dir la missa mossèn Vicenç, però en sortir, va venir un xicot en moto que exclamava: “Barcelona està cremant pels quatre cantons, això s’acaba!”. Va almar la gent. Un oncle meu que vivia a Barcelona, Joan de Lasarte, enginyer, va dir que hi aniria l’endemà i veuria què passava. Però l’endemà ja no va poder ser. El dia 20 ja s’impedia la sortida. L’alcalde que llavors hi havia a Tossa, Joan Cruañas, transportista, que era d’Esquerra Republicana de Catalunya –una bellíssima persona i pare de la nostra amiga Camil·la Cruañas, que tindria un gran prestigi internacional com a cuinera–, va intentar posar ordre en el que s’anava veient que era una revolta. Al cap de pocs dies, pels volts de Sant Jaume, va venir un grup d’incontrolats ‘patrullers’, que es deia aleshores, de Lloret, i van cremar les imatges de l’església i van tirar el Sant Vicenç daltabaix de la façana. No es va trencar, sinó que es va conservar sencer. Nosaltres no hi érem quan els incendis i les destrosses, però recordo bé que al vespre el meu germà Joan i en Marçal Casanovas em van dir: “Anem a recollir tot el que puguem”. Al costat de l’església hi havia uns milicians que no ens deixaven passar, i ens en vam anar a la riera, on cremaven documents. Els vam anar apagant i els posàvem en cistells. Els vam portar al Museu, on encara hi havia un cert ordre i un cert control. Uns dies després el doctor Castillo, que n’era el director, va ser destituït i substituït per l’escultor Casanovas, i afortunadament, gràcies a la seva comprensió i a la col·laboració del pintor Créixams es van poder salvar algunes de les coses que hi havia a Tossa, tant de la col·lecció del Sr. Ferrer com de les peces d’en Quimet Fuster, i algunes de les que s’havien perdut en aquell moment.

Al cap de poc de desencadenar-se aquesta situació de desordre va arribar un destructor anglès, el Hunter, que va recollir els elements de la colònia estrangera que hi havia a Tossa, sobretot anglesos, txecs i jueus alemanys. Nosaltres hi teníem poca relació. Recordo només la filla del pintor Zügel que jugava amb nosaltres. El vaixell

anglès va entrar a la badia de Tossa i va il·luminar amb el reflector l'embarcament de la gent que volia marxar perquè ja es veia que aquella situació desembocava cap a un desordre total. Vam veure, ho recordaré sempre, com la gent embarcava en una llanxa militar i marxaven des de la platja, on hi havia un petit trampolí des d'on ens llançàvem a l'aigua i que, aquesta vegada, va servir a la gent per baixar fins en aquesta llanxa i anar al destructor anglès.

Nosaltres ens vam quedar a Tossa encara, però vam veure com tothom anava marxant per inseguretat, i tornaven a Barcelona i a Girona. Els estrangers van aprofitar per anar-se'n o bé amb aquell vaixell o bé amb ferrocarril cap a França amb autorització de les noves autoritats republicanes. Això va fer possible que durant la guerra no hi hagués pràcticament població estrangera. Com ja he dit, hi havia molta inseguretat, i per això havien tancat els locals com la Pensió Steyer o el bar d'en Marcus, on no ens deixaven entrar perquè érem petits, i que la gent anomenava ca l'Alí Babà perquè el tal Marcus portava un bigoti i una barba negres que el feien semblar un personatge legendari. En canvi, la botiga que tenia la baronessa van Bucovich era oberta, i la recordo perfectament perquè hi tenia uns productes que els nens podíem adquirir. Així, per la Mare de Déu del Carme hi vam comprar per a la meva mare, que es deia Carme, un joc de cafè del ceramista Aragay, de Breda, que tenia una personalitat i una identitat de més qualitat que la majoria de ceràmica popular. Algunes peces d'aquest joc encara es conserven. La botiga de la baronessa von Bucovich era molt original, molt personal. Va ser de les primeres que tenia ràfia de colors, trenes per posar als cabells de les noies i una petita saleta al pis de dalt on s'hi podien veure exposicions de pintors que, per la meua edat, onze anys, llavors no valorava prou i de la importància dels quals ara m'adonaria.

Hi havia uns llocs de reunió que per la nostra edat no freqüentàvem, però que coneixíem: el cafè d'en Biel, que després va ser immortalitzat per les pintures d'en Rafel Benet; i la taverna d'en Créixams, que precisament s'havia inaugurat el 19 de juliol, però, és clar, aquell dia hi havia qüestions més importants que inaugurar tavernes.... També tinc especial record d'algunes botigues de Tossa que tenien molta personalitat. Hi havia els forns: ca l'Aragay, can Soms o can Ramonet; o les que venien una mica de tot, com can Pla. Llavors tot just començaven els hotels. De restaurants, pocs, potser l'únic que hi havia era la Casa Mariàngela. D'hotels, n'hi havia tres: el Solimar, a l'estil antic; l'hotel Rovira que començava l'any 36 amb la nova imatge, i un de molt interessant que anomenaven l'hotel anglès: l'hotel Johnstone, que era un intent d'adaptar l'estil modern a aquest turisme que començava a venir. La guerra, evidentment, el va fer desaparèixer, però l'intent va ser prou interessant, tant arquitectònicament com a projecte de turisme actual. De la major part només en queda el record de la memòria, perquè de textos escrits tan sols n'hi ha un de la propietària de l'hotel anglès, Nancy Johnstone, que es va publicar en anglès. En català hi ha una versió de les memòries de Fred Uhlman, titulada 'Brilla el sol en París', l'autor del conegut 'L'amic retrobat', que llavors es trobava precisament a Tossa i és l'única documentació escrita del que va ser Tossa en les setmanes anteriors i posteriors a l'esclat de la guerra fins que Uhlman va marxar a Anglaterra.

El temps de la guerra a Tossa va ser dur i difícil. Va haver-hi molts problemes de subministrament. Nosaltres vam ser acollits per la gent de Tossa i per això en tinc un record excel·lent. Vam passar-hi gana, fred i aquella sensació tan ingrata de la

fosc. La població havia d'estar totalment a les fosques, no funcionava ni el far, ni hi havia llum als carrers, per evitar els possibles bombardeigs: Tossa no va patir els bombardeigs brutals de Sant Feliu de Guíxols o Blanes, amb tants de morts. Però el pitjor era la sensació que tenies que la guerra s'anava acostant cada vegada més. La colònia estrangera havia marxat tota. Del país només quedaven la senyora Loebec, el marit de la qual estava mobilitzat al front; els Casanovas, que per edat no estaven mobilitzats; nosaltres, excepte el meu germà que ja havia hagut d'anar al front, i pràcticament ningú més. La sensació que aquell món s'anava enfonsant era claríssima. I l'any 38 al vespre, si paraves bé l'orella i sobretot i el vent li era favorable, ja senties el soroll esgarriós de la batalla de l'Ebre, tot i que es lluitava tan lluny de Tossa. Quan el 5 de febrer del 1939 van arribar les tropes feixistes italianes a les ordres del general Franco, les Frecce Azzurre, aquell Paradís Blau de Chagall, aquella Babel de les Arts de Rafel Benet només era un record mig esborrat del temps.

De l'ambient artístic del període i del Museu Municipal sempre en va guardar un grat record, i a la figura del seu germà Joan cal estar-li igualment agraïts perquè no tan sols va ser amb ell que van poder-se salvar moltes coses durant l'esclat revolucionari, sinó que temps després des de la secretaria de la Junta de Museus de Barcelona, va fer possible el 1964 que la Diputació de Barcelona traspassés la gestió del Museu Municipal –que havia assumit el 1939 com a hereva de l'extingida Generalitat de Catalunya– a l'Ajuntament de Tossa, en una operació que el jaciment d'Empúries en similars circumstàncies administratives no va poder fer realitat fins més de trenta anys després. La intercessió de Joan Ainaud amb el marquès de Castellflorite, que ocupava la presidència de la Diputació de Barcelona, va fer possible que Tossa recuperés el patrimoni que ens havia estat sostret. Una altra fita important va ser el 1966, quan en ocasió del mil·lenari de Tossa, va tenir lloc al palau de la Virreina de Barcelona una gran exposició commemorativa de l'efemèride, en la qual els germans Ainaud van tenir un paper determinant, esdeveniment que va significar un impuls a la projecció cultural del nostre municipi. Per a l'Arxiu Municipal, creat el 1985, les seves gestions també van ser prodigioses per al retorn de documentació que havia anat a parar a Barcelona, com la del fons de mossèn Josep Soler de Morell, a qui Josep Maria Ainaud evoca en el text anterior, i de qui m'havia explicat que va romandre a Tossa durant la guerra i que vestit amb una mena de mono blau tocava la internacional amb la gramola de l'Ateneu. Aquest fons documental també inclou l'important fons del Dr. Ignasi Melé Farré, un humanista que va descobrir la vil·la romana dels Ametllers el 1914. Amb aquesta operació també varen retornar les làmines que decoren la sala d'actes de la Casa de Cultura, i que conformen aquells dibuixos que evocava Josep Maria Ainaud de portes, ferros, balcons i múltiples racons de la vila.

En aquests records de la guerra, Ainaud recorda diverses persones per les quals sentia afecte, entre elles el pare de Camil·la Cruañas, la qual com bé diu, va arribar a ser una cuinera de reconeguda trajectòria. Anys més tard, quan Ainaud venia a Tossa, acostumava anar a menjar al restaurant Bahía, on Camil·la Cruañas i el seu marit, Agustí Canadell, cuinaven alguns dels millors plats de la cuina tossenca. Malgrat el traspàs del matrimoni, fins a les seves darreres estades entre nosaltres

acostumava anar-hi. Recordo que un dia em va trucar i em va dir: «Avui venim a Tossa amb la família, passa, si pots, pel Bahia i et donaré un parell de bosses amb material per a l'Arxiu.» Era un dia d'hivern però assolellat. Vaig anar-hi i vaig poder comprovar allò que deia a les paraules d'agraïment de Tossa. *Paradís retrobat*, que sempre va intentar portar fins a Tossa els qui estimava, perquè tot al voltant de la taula hi havia una colla de nebots que l'acompanyaven, amb mainada petita que gaudia de la companyia de l'oncle. Tots ells van ser molt cordials amb mi.

L'amistat amb Camil·la Cruañas va quedar immortalitzada en el pròleg del llibre de Jaume Pol Girbal, titulat *Camil·la, cuinera de Tossa*, del qual n'extraïem un petit fragment:

Parlar dels amics és sempre agradable. Vol dir evocar hores inoblidables, moments que han passat i que fem reviure en el record. I parlar de la Camil·la, per mi, vol dir reviure els millors moments de la meva infància i de la meva joventut, en aquells estius passats a Tossa (...). Recordo que feia poc que s'havia casat amb l'Agustí –i feia poc que jo era advocat– que em van preguntar què em semblava d'obrir un restaurant a Tossa, al passeig del Muro, tocant a la peixateria. Jo els vaig animar, perquè a una parella jove i decidida se l'ha d'animar sempre. I en poc temps, d'aquell local primerenc en feien un dels millors restaurants de tota la Costa Brava. I diria més: de la nostra mar Mediterrània. Perquè cada vegada que entro a casa la Camil·la veig aquelles parets embellides amb les pintures i els retrats de casa seva, presidida per aquell retrat de la Camil·la jove, tal com jo la recordo, penso que em trobo en algun poble de la costa italiana, a Sorrento, a Amalfi, a Portofino o a Castelsardo. La Mediterrània té moltes coses en comú: la llum, el color, l'alegria, la joia de viure. I la Camil·la em sembla sortida d'una pel·lícula italiana, d'aquelles on la vida, el moviment, la veu i la música omplen la pantalla (...). Si sabéssim que els àngels cuinen, diríem que la Camil·la cuina com un àngel. Si en dubteu, aneu-hi un dia. Podreu triar el que vulgueu i triareu bé. Però jo us aconsello que la deixeu triar a ella: ho encertarà segur. El seu consell és tan bo com els plats que fa, que ja és dir. I creieu que l'amistat no em fa faltar a la veritat. Sempre s'ha dit que un bon amic ha de dir la veritat, i jo la dic, quan afirmo que la Camil·la és la millor cuinera que mai he conegut. I desitjo que ho sigui per molts anys!

I parlant de cuina, recordem que mantenia una excel·lent amistat amb el periodista i gastrònom Néstor Luján Fernández, a qui va acompanyar a Tossa en diverses ocasions, com en el Pregó de la Festa Major d'Estiu que va pronunciar el juny de 1985. L'any següent va ser el mateix Ainaud qui va rebre l'encàrrec d'obrir la festa el 28 de juny. De les seves paraules en reproduïm alguns fragments:

El diré d'una manera diferent de com s'acostumen a dir els pregons de festa major. Jo vull recordar els forasters que han passat per Tossa, al llarg dels segles, i saludar-los, un per un, com si els donéssim la benvinguda.

Ens parlava d'en Vitale de la vil·la romana, del Grau d'Aurillac que dona origen al santuari de Sant Grau, del dominic Sant Raimon de Penyaforat i el seu desembarcament a la Mar Menuda, del rei Carles d'Àustria de qui les cròniques ens diuen que va venir a Tossa de cacera, del cronista-viatger Francisco de Zamora, del

Josep Maria Ainaud pronunciant el Pregó de la Festa Major de Sant Pere el 1986.

(Foto Jaume Moré Alcalde. AMT. Fons Ajuntament de Tossa de Mar)

general liberal Lacy fet pres prop de can Samada, i del predicador Antoni Maria Claret, i prosseguia:

I ara comença a venir gent de fora. Però és una altra gent. Porten cavallets de pintar, teles i paletes. Són els artistes, que arriben atrets per la bellesa de Tossa i els seus voltants. Qui arriba primer és en Lluís Rigalt, professor de l'Escola de Llotja, i de qui conservem un dibuix de l'església de la Vila Vella datat al mes d'agost de 1876. I no triguen a venir-ne d'altres, tots ells bons paisatgistes: en Joan Roig i Soler, que ve per mar des de Blanes; en Joan Brull i en Josep Masriera. Els acompanyava un autor que escriurà la primera història de Tossa, l'Enric-Claudi Girbal, que tant va estimar les nostres coses.

I cada vegada n'arriben de nous. Qui és aquest home jove, de mirada profunda, que passeja pels carrers de la Vila Vella? S'atura davant la mar i s'hi encanta. És un poeta i periodista barceloní que es diu Joan Maragall. De tornada a la ciutat, s'apressa a escriure els seus records amb (...) paraules precises i emotives (...). No hi falten d'altres escriptors: en Ferran Agulló, que en batejar la Costa Brava tenia Tossa ben present; en Roig i Raventós, que la recorda a les pàgines de 'l'Ermite Maurici' o, més tard, en Joan Alavedra, de cabells blancs i cara colrada pel sol, autor d'El poema del pessebre' que musicaria Pau Casals i de pàgines inoblidables sobre la nostra vila i la nostra gent.

I n'arriben més, de forasters. Ara en ve un de passa calmada, amb gorra blanca i ulleres fosques. És el doctor Ignasi Melé; des de Cervera l'han destinat a Tossa.

Serà un d'aquests que faran de la vila la seva segona pàtria, i qui descobrirà la vila romana dels Ametllers i en començarà les excavacions. D'Olot arriba un capellà, menut i alegre, mossèn Josep Soler de Morell, que tothom coneixerà com a Mossèn Petitó. Enamorat de Tossa i de la pintura, dibuixa amb traça i paciència finestres i portes, ferros i reixes, les flors i les plantes de la nostra terra. I, generós com era, ho deixa tot en morir a la vila de Tossa. I avui hem tingut el goig d'inaugurar, en aquesta mateixa Casa de Cultura, el seu llegat d'art i d'història (...).

I cada vegada n'arriben més, de forasters. Ara veig el senyor Boada amb els seus fills –un dels quals, en Claudi, arribarà a president de l'Institut Nacional d'Indústria, i una de les filles, la Maria Teresa, serà una bibliotecària de les més competents. Veig també un senyor baixet, amb barba i ulleres, de posat xiroi, que arriba com a 'fiel contraste'. És l'enginyer Miquel Balcells, que s'hi farà una de les primeres cases d'estiuejant i que hi passarà llargues temporades amb la seva família. L'acompanya un industrial barceloní, l'Eduard Batiste-Alentorn, que li farà costat en la seva il·lusió de fer-se una casa, l'una al costat de l'altra.

I qui és aquest jove que entra a la rectoria per anar a sopar? Porta una boina al cap, té uns pòmuls sortits i ens mira amb uns ulls garneus que semblen orientals. És farà un nom en el periodisme, com a viatger i cronista de la vida quotidiana catalana durant mig segle. És en Josep Pla (...)

Ara arriben dos viatgers nous des de Barcelona. Vénen a buscar un lloc on crear una colònia d'estiu per als nens de Barcelona, a càrrec del seu Ajuntament [al·ludeix al seu pare Manel Ainaud i a Artur Martorell ja esmentats, del qual afegeix] que dirigirà la colònia escolar que durà el nom de Turissa. La seva afició a fer cantar el poble l'heretarà el seu fill, l'Oriol Martorell, fundador de la Coral Sant Jordi. Qui de nosaltres, un moment o altre, no ha cantat sota la seva direcció, el seu impuls i el seu entusiasme? I si de música parlem, no podem oblidar en Juli Garreta, que va dedicar una de les seves sardanes més inspirades a una de les nostres cales més silencioses, Giverola, o en Pere Vallribera, el pianista i mestre, que passà temporades entre nosaltres.

I n'arriben tants, tants, que sembla una invasió. Fins ara, tots eren de casa: tots parlaven català. Ara arriben dels llocs més allunyats, atrets per la bellesa de Tossa. Són pintors –com l'ucraïnès Marc Chagall, que bateja Tossa amb el nom feliç de 'Paradís Blau' i de qui el Museu de Tossa conserva el seu prodigiós Violinista. Tots arriben i tots s'hi troben. Hi ha pintors, com Olga Sacharoff, Georges Kars, André Masson, Brignoni, Foujita o Zügel. Hi ha poetes i escriptors com Jules Supervielle, Jean Metzinger o Paul Ludwig Landsberg. Serà la "Babel de les Arts", com en dirà el crític i pintor Rafael Benet, que farà del Cafè d'en Biel una creació impressionista com les de Renoir. Hi ha Pere Créixams, enamorat de la llum i del color, que munta una fabulosa taverna que la guerra del 36 li desfà; hi ha Francesc Domingo –captivat més per la figura humana que no pas pel paisatge–, hi ha Bosch Roger, Emili Armengol, Olivé, Togores, Sisquella, Granyer, Galwey, Colom, Joan Serra, Camps Ribera, Carles, Francesc Serra, Josep Mompou, Ignasi Mallol. N'hi ha que es queden sempre més entre nosaltres, com en Rafael Sarabia i la seva esposa, la Lola Bech, deliciosa pintora de flors i animadora del Concurs de Pintura Ràpida, amb els cabells blancs des de la seva juvenesa.

Hi ha escultors com Enric Casanovas, un dels creadors del Museu –pare d'en Marçal, diputat anys més tard per terres gironines–; hi ha gravadors, com Xavier Nogués –les seves dues vistes de Tossa són d'una rara perfecció– o Jaume Pla, l'animador de la col·lecció de 'La Rosa Vera'.

I aquest que ara arriba amb posat calmos i pausat, no és el crític i arqueòleg Albert del Castillo? Oi tant, i gràcies a ell venen a visitar la vil·la romana personalitats com Bosch Gimpera, Adolf Schulten, Lluís Pericot o Martín Almagro, que la donaran a conèixer als especialistes mundials.

I un crític i escriptor que no sabrà viure sense Tossa, en Josep Palau, conversador amè i d'extensa cultura, que creia haver descobert el secret de sa Boquera: 'Jo no conec un indret més adequat per sorprendre el joc mil·lenari del mar amb les roques, per esguardar la blavor del mar i del cel descoberta a través de la verdor dels pins'.

I aquests carrabiners que porten de la mà els seus fills, no són els pares d'en Josep Vicente –l'alcalde, avui, de Sant Feliu de Guíxols– i d'en Vicenç Esteban, director eficient i entusiasta del nostre Museu?

I d'estiuejants, n'arriben cada vegada més. Ara ja són colla: els de Terrassa, encapçalats per la família Armengol; en Màrius Samarra, les noies Magaldi, les Jordi, amb el seu pare, l'exquisit fotògraf que va captar com ningú els infinits matisos de la Costa Brava. Els Comamala, els Mas, els Pujol, els Rocamora, els Cabarrocas, els Duran, els García-Banús, els Pi-Sunyer, en Joan de Lasarte... i tants d'altres. Ara vénen els fills dels artistes: la Natàlia Granados –filla del músic Enric Granados–, casada amb el doctor Antoni Carreras; en Joaquim Llimona –el fill del pintor Joan Llimona–; la Pierrette Gargallo –filla de l'escultor Pau Gargallo–.

La colònia estrangera augmenta: hi ha autocars que van i vénen des d'Alemanya fins a Tossa. Són persones que s'hi han instal·lat permanentment, fugint del nazisme que triomfa al seu país. Hi ha la Pensió Steyer –que ocupa el lloc de l'antiga Colònia Turissa–, hi ha el bar d'en Marcus –a qui anomenen Alí Babà–, hi ha el 'thé dansant' del Bon Retiro; hi ha la botiga de la baronessa von Bucovich o l'hotel Johnstone (...).

La guerra s'ha acabat i ara sí que arriba la invasió pacífica, la dels estiuejants. Primer són els del país, cada cop més nombrosos. S'aixequen nous hotels, nous restaurants, nous apartaments. Alguns s'hi fan casa, com en Fèlix Ros, que en morir deixa a Tossa allò que més estimava: la seva biblioteca. Hi arriba el periodista i escriptor Lope Mateo. Hi ve l'Esteve Fàbregas, de Lloret. Hi torna en Frederic Marès, l'artista que havia nascut a Portbou, a l'altra punta de la Costa Brava. Hi arriben nous artistes, xicots joves que segueixen els passos dels seus antecessors. Hi ha en Ramon Rogent, la Maria Girona, en Ràfols Casamada, en Jansana, en Ramon Reig, en Lluís Morató, en Francesc Serra, en Frederic Lloveres, en Zucchitello...

Hi ha una colla de joves escriptors que més tard es vincularan amb Tossa, com en Néstor Luján –cada any hi ve a recordar els seus amics, els Coll, i ens va fer l'any passat un deliciós pregó– amb en Joan Perucho, que encara no havia descobert la seva vocació de novel·lista famós i premiat. Hi ve l'Alberto Oliart. Hi ha metges, com el doctor Dexeus, el doctor Bascones i el jove Fontbona; hi ha lletrats prestigiosos, com Fernando Benet o Frederic Trias de Bes.

I ara fem una pausa. Es diu, i amb raó, allò de 'Tossa, la bona mossa'. Les noies d'aquí tenen una fama ben merescuda de ser boniques i atractives: només cal sortir al carrer

i comprovar-ho! Però ara arriba una noia morena, d'ulls verds, forastera, que els fa la competència. Si fins sembla una actriu de cinema! I ho és: és l'Ava Gardner en persona, la famosa protagonista del film 'Pandora', que, rodat aquí, durà la imatge de Tossa arreu del món. I l'acompanyen un gran actor, en James Mason –que farà d'Holandès Errant– i un torero i actor, entusiasta i generós, que és en Mario Cabré. Només hi falta, per fer el complet, en Frank Sinatra.

I com és l'estiu, fem un tomb pels cafès i per passeig a veure qui ha arribat. Abans, només calia esperar el cotxe d'en Maymí, a la plaça, sota el plàtan. Avui, arriben per terra, mar i aire.

Mireu qui hi ha en aquesta taula del cafè d'en Biel. Hi ha un músic de cabells esborrifats, celles prominents, que mou braços i mans. És l'Eduard Toldrà, el compositor i violinista, que posa música a l'himne de Tossa, rimat 'mano a mano' per en Joan Guarro i en Joan Oliver –amb el seu llacet per corbata, sarcàstic i cordial a la vegada–, que escriuen la lletra d'aquella obra de teatre, en broma, que es dirà 'Quasi un paradís'.

S'hi fa gresca sobre aquest turisme massiu que arriba a cabassades. Que parla malament el català i el castellà (...) Tants en vénen, que al pic de l'estiu, els que potser se senten forasters són els tossencs (...)

Arriba l'hivern i tot canvia. La gent ha marxat, els forasters han tornat a casa. Tossa recupera la calma i planeja la temporada propera. Però hi ha un dia d'hivern en què la gent s'aplega de nou. És el dia en què arriba el Pelegrí. Mirem la gent que hi ha, gent de Tossa i forasters. N'hi ha dos que destaquen, que la gent saluda amb especial respecte. Un, el més alt, és fill de Santa Coloma de Farners, i ara, príncep de l'Església: el cardenal Jubany. L'altre, més baix, jove, però gairebé calb, inquiet i perspicaç, és el president de la Generalitat de Catalunya, el Molt Honorable Jordi Pujol i Soley (...)

I ara em toca d'acabar el pregó. Haureu vist que he parlat de molta gent i que no he dit res de mi. I és natural que sigui així. Jo he titulat les meves paraules 'Forasters a Tossa', i jo a Tossa, mai no m'hi he sentit foraster.

Com volem que me'n senti, si m'he banyat tantes vegades a Mar Gran i a Mar Menuda, si he anat nedant fins a l'Illa, si he pescat julioles a cala Bona i serrans a Pola; si he berenat a Aiguafina, al Xalet Vermell, a Giverola o al Bon Retiro; si he caçat berrondes de color de mel per les atzavares, pops al Codolar, collit espàrrecs als marges de la riera, violetes a can Iern, o reigs al puig de ses Cadiretes? Com volem que m'hi senti foraster si he anat als aplecs de Sant Benet i de Sant Grau, si he seguit el Pelegrí i el 'Tóquen a córrer', si he vist pondre's el sol des de sa Boquera o el mirador d'en Bram? Com volem que em senti foraster si he menjat el bescuit dolç de can Soms, o de ca l'Aragay, les ametlles de can Ramonet, de can Pla o de can Coris, les pastilles de can Madrenys, la simitomba de la Camil·la, els llenguados de la Quimeta o els rogers de la Maria Àngela? Com volem que m'hi senti foraster si en aquesta mateixa Casa de Cultura, en els anys difícils de la guerra, venia els matins d'hivern a recollir el petricó de llet i el tros de pa que donaven als nens del poble, i a mi em tractaven com si fos un d'ells?

Per tant, com que Tossa és un indret que té per a mi records entranyables, amb una gent que estimo profundament, les meves darreres paraules d'avui són per a dir-vos, a tots i a cadascun de vosaltres, des del fons del cor: ben trobats, moltes gràcies i bona festa a tothom!

Els germans Joan, Anna Maria i Josep Maria Ainaud de Lasarte, jugant a la platja de Tossa, el 1931.

(AMT. Fons personal Josep Maria Ainaud de Lasarte)

En aquest pregó, entre moltes altres coses, ens evocava el Bon Retiro com un espai mític de l'oci dels anys trenta. Regentat per l'alemany d'origen jueu Kurt Merlander va ser un establiment molt popular que va veure passar bona part de la colònia d'estiuejants i artistes i intel·lectuals que sojornaven aquells anys a Tossa. L'any 2007 la magnífica exposició *Berlín>Londres>París>Tossa: la tranquil·litat perduda*, patrocinada per la Fundació Caixa Girona i comissariada per la tossenca Glòria Bosch Mir i per Susanna Portell, acollida per la Fontana d'Or de Girona, va poder incloure uns materials que il·lustraven aquest espai gràcies a Josep Maria Ainaud. D'una banda, perquè entre la documentació que va llegar-nos a l'Arxiu Municipal de Tossa hi havia una targeta publicitària i una postal d'aquell negoci i, de l'altra, perquè arrel d'aquell Programa de Festa Major al·ludit, en la visita efectuada a Maria Teresa Jordi Osés, aquesta m'havia fet donació per a l'Arxiu d'un retall de premsa publicat a *L'Instant* l'1 d'octubre de 1935, titulat *Berlín-Tossa-Berlín: servei directe*, en el qual un jove periodista anomenat Carles Sentís analitzava la presència estrangera a Tossa i descrivia el Bon Retiro com un exemple de l'efervescència cosmopolita que s'hi estava produint. També és gràcies a Josep Maria Ainaud que disposem d'unes breus imatges cinematogràfiques rodades a Tossa el 1931. Es tracta d'unes imatges familiars cedides a la Filmoteca de Catalunya, la reproducció de

les quals vam gestionar, i van poder ser emeses l'abril de 2007 per Televisió de Tossa, un mitjà de comunicació que apreciava molt i amb els col·laboradors del qual sempre va mantenir una gran cordialitat.

I és que, com ja hem dit, al llarg dels anys va mantenir relació directa amb la major part de les manifestacions culturals de la vila. En el pregó feia al·lusió a la Lola Bech, com a integrant del jurat del Concurs de Pintura Ràpida, del qual ell mateix en alguna ocasió va ser partícip. Va formar part, així mateix, del consell assessor de la revista d'informació local *Turissa*, en la qual també va publicar articles en diverses etapes. Va participar en jornades, va pronunciar conferències, va fer presentacions d'exposicions i va participar en tota mena d'actes cívics i religiosos, tal com evoca en el pregó en parlar del Pelegrí i dels aplecs de Sant Benet i Sant Grau, o en aquelles paraules d'agraïment de *Tossa. Paradís retrobat*, en què recordava l'assistència a la missa de Sant Raimon de Penyafort a la seva estimada Mar Menuda.

Fou també a la *Turissa* d'abril de 2005 que vaig tenir la satisfacció d'anunciar la donació a l'Arxiu Municipal de Tossa de part del seu fons personal: tota aquella documentació relacionada amb Tossa que el senyor Ainaud havia aplegat al llarg

Salutació afectuosa de Josep Maria Ainaud a Joaquima Sitjà Navarra, vídua del pintor Francesc Serra Castellet, en el parlament d'inauguració de l'exposició antològica del pintor, que va tenir lloc a la Pinacoteca Municipal de Tossa el 24 de juliol de 1994.
A la seva dreta, la filla del pintor, Teresa Serra, i l'alcalde Telm Zaragoza.

(Foto Jaume Moré Alcalde. AMT. Col·lecció Teresa Serra Sitjà)

dels anys. Va preferir donar les coses en vida, i va triar allò que sabia que podia interessar a diverses persones i institucions, i ho donava. D'entre aquest llegat al nostre poble destaca un ampli conjunt de publicacions on Tossa és protagonista de manera directa o indirecta (monografies, articles relacionats amb Tossa dins obres d'abast divers, novel·les inspirades o ambientades a Tossa, guies turístiques, mapes i plànols), postals i fotografies, retalls de premsa amb notícies i reportatges del nostre poble, butlletins municipals, fulletons –alguns de municipals i d'altres d'establiments comercials i hotelers o empreses de transport–, targetons d'invitació a actes i programes de festes i d'actes culturals diversos; així com articles, notes i esborranys manuscrits per a articles publicats o per publicar.

Aquests darrers anys vam parlar de tantes coses... De les meves recerques, de la meua família, de l'Arxiu, del Museu, de la família Pujals i el seu paper benefactor en la seva preservació, etc... A Xavier Pujals Castelló, amb el qual estem fent una recerca sobre les arrels de la seva família, vist l'interès per conèixer de primera mà el paper del seus besavis, li vaig proposar de trucar-lo ell mateix perquè intercanviessin impressions, i tal com havia passat amb mi mateix o amb l'Almudena Villegas, l'home se li va obrir extraordinàriament, fins i tot també van tenir ocasió de trobar-se a casa seva, i en Xavier va quedar gratament impressionat de la seva proximitat i calidesa. Parar orelles a tot el que deia, era sovint trobar inesperadament la pista que et permetia desentrellar algun cabdell, o la novetat que et presentava t'obligava a plantejar-te nous reptes. En una de les últimes converses va deixar anar que el conegut poeta Guerau de Liost (Jaume Bofill Matas) tenia un vincle familiar amb Tossa, la qual cosa m'era totalment desconeguda, i em va esperonar ràpidament a investigar-ho. Certament, vaig acabar localitzant que era cosí germà, per part de pare, del crític literari Jaume Bofill Ferro, descendent aquest per via materna de la nissaga dels Ferro, mariners i comerciants tossencs d'important empremta. Sabia tantes coses! No deixava mai de sorprendre't i, a la vegada, per això hi acudíem, sabedors que podia orientar-nos extraordinàriament bé i resoldre múltiples incògnites. Quan la tècnica municipal de patrimoni, Rosa Sureda, un dia em va preguntar si sabia res d'un capellà anomenat Romà Comamala Valls, autor del llibre titulat *El perfil d'una flama*, publicat el 2007, i en el qual hi havia un relat d'alguns episodis viscuts a Tossa, ràpidament vaig dir que no, però que ho preguntaria a l'Ainaud... I com no podia ser d'altra manera, em va donar tota classe de detalls de la seva trajectòria personal i familiar, del seu estiu a Tossa, i com certament va viure aquí l'esclat de la Guerra Civil. Ara, malauradament, ja no podem recórrer al brollador de coneixements i saviesa que era el senyor Ainaud.

Josep Maria Ainaud va morir a Barcelona el 9 d'agost de 2012, un dia de canicular sol estiuenc, com els d'aquella feliç infantesa passada a Tossa, potser per això una de les cròniques televisives del decés acabava amb una imatge d'un Ainaud d'esquena caminant cap a la Banyera de ses Dones, a la seva estimada Mar Menuda.

Fruit del seu tarannà, amb la seva grandesa i generositat, va donar el cos a la ciència. La família el va acomiadar en una cerimònia estrictament íntima i privada a la cripta de la Sagrada Família, que era la seva parròquia, i dies més tard va organitzar els funerals públics per recordar-lo: un a Santa Maria del Mar de Barcelona el 2 de setembre, amb una missa oficiada pel cardenal Lluís Martínez Sistach, arquebisbe de Barcelona, que va comptar amb l'assistència dels més alts representants de les institucions del país; i per expressa voluntat seva un altre –que en el temps va ser el primer– a Tossa, el 18 d'agost. El número 662 del suplement tossenc del *Full Parroquial* anunciava de forma destacada aquesta missa «per Josep Maria Ainaud de Lasarte, amic nostre, enamorat de Tossa que morí el 9 d'agost en la Pau del Senyor». El rector de Tossa, mossèn Joan Carreres i Péra, havia recordat en un article titulat «Amic i mestre» publicat al *Diari de Girona* el 10 d'agost, el vincle dual que l'unia amb Ainaud des de feia més de cinquanta anys: d'una banda, de jove, com a deixeble al seu poble natal Sant Pol de Mar –on Ainaud va estiuejar pel vincle que hi tenia la seva esposa– i, de l'altra, al cap dels anys, com a rector de Tossa, una vila per la qual el difunt sentia gran estima i en les manifestacions culturals de la qual acostumava a participar activament. En un altre article, el mateix 18 d'agost, Carreres i Péra declarava: «Aquesta missa-homenatge serà una ofrena. A un dels homes més estimats de Tossa» i confessava haver rellegit *Tossa. Paradís retrobat*: «N'he llegides, de cap a cap, les cinquanta pàgines. Em semblava sentir-lo parlar.» La seva paraula tenia aquesta força. Tots els qui l'hem conegut, llegint-lo, el sentim.

No hi ha dubte que les darreres paraules del pregó de la Festa Major de 1986, en les quals parlava d'ell mateix, demostren l'estima de Josep Maria Ainaud per Tossa. Més enllà d'això, era un home que s'expressava amb meridiana claredat, desprenia erudició impregnada de pedagogia, i sabia arribar a la gent. Parlava de tants i tants tossencs i visitants amb tal proximitat i estima, que tenia el do de fer-nos reviure el passat amb un relat cinematogràfic, ens hi atansava fins al punt que el temps transcorregut s'esvaïa ràpidament. Per això a Tossa també se l'estimava tant. Per part meva, només puc donar-li les gràcies per la confiança i l'amistat, i fer constar que el recordo amb gran afecte i el trobo a faltar: no passa cada dia un savi que faci per estar prop teu i t'encoratgi en els projectes.